

הרב חיים סבתו

ונקדשתי בתוך בני ישראל

המצווה הגדולה של קידוש ה' והאזתרה מפני חילול ה' למדו אותם רבותינו מן האמור בפרשתנו: "ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל"¹.

וכך פסק הרמב"ם בהלכות יסודי התורה: "כל בית ישראל מצווין על קידוש ה' הגדול הזה, שנאמר: 'ונקדשתי בתוך בני ישראל', ומוזהרין שלא לחללו, שנאמר: 'ולא תחללו את שם קדשי'²."

כבר עמדו על ההדגשה המיוחדת של רבנו בהלכה זו: 'כל בית ישראל', מה שלא מצינו שכתב כן בהלכות אחרות³. ואולי אפשר לומר שכוונת הרמב"ם הייתה להוציא ממה שפירש האבן-עזרא.

האבן-עזרא ביאר את הפסוקים שלנו כשייכים למצוות הכוהנים שהרי הם חתימה לפרשת המצוות המיוחדות שניתנו לכוהנים שנפתחו בפסוק: "דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו את שם קדשי"⁴. והרב משך-חכמה⁵ קילס את דבריו ואמר שהם 'עומק הפשט', שהרי בפסוקים הקודמים הזהיר הכתוב את הכוהנים מהקרבת בעלי מומים, וזהו חילול הקודש, ואמר שנכללת בזה התוכחה הקשה של הנביא מלאכי לכוהנים: "... לכם הכהנים בווי שמי... כי גדול שמי בגויים אמר ה' צבאות, ואתם מחללים אותו, באמרכם שלחן ה' מגואל הוא... והבאתם גזול ואת הפסח ואת החולה..."⁶.

אבל רבותינו למדו שהפסוקים הללו מתייחסים לכל ישראל ולמדו מכאן את המצווה של קידוש ה'.

1. ויקרא כב לב

2. רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ה הלכה א

3. ועיין ב'יד פשוטה' לרב נחום רבינוביץ שהביא כמה ביאורים טובים לעניין זה.

4. ויקרא כב ב

5. משך חכמה אמור

6. מלאכי א ו

ועיין בפירוש הרב הופמן שהראה שפשט המקראות כדברי חז"ל, ושהפסוקים חותמים את כל פרשיות הקדושה שנאמרו לכל ישראל ושהתחילו בפרשת קדושים⁷, ומעתה אפשר לומר שלכן הדגיש הרמב"ם שכל בית ישראל מצווין במצוה זו, כלומר ולא הכוהנים בלבד. ואולי כוונת התורה בכך שסמכה מצווה זו למצוות קדושת הכוהנים לומר שכשם שהכוהנים מצווים שלא לחלל את קודשי המקדש, כך יש פעמים שכל בית ישראל נקראים: 'כוהנים' ככתוב: "ואתם כהני ה' תיקראו"⁸, ובמצוות הגדולות הללו כל אחד מישראל הרי הוא ככוהן לפני ה' ומצווה על קידוש שמו.

הרמב"ם בספר המצוות מנסח את ענין המצווה: "שאנו מצווים לפרסם דת האמת הזו ברבים... שנמסור עצמנו למיתה בידי העריץ על אהבתו יתעלה והאמונה באחדותו"⁹.

כמה חלקים למצווה זו: אחד שאם יאמרו לו לאדם לעבור על אחת משלוש העבירות: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים או ייהרג, מחוייב אדם מישראל ליהרג ולא לעבור (כך נמנו וגמרו בעליית בית נתזה, וכך פסקו כמעט כל הפוסקים¹⁰).

ואף שנצטוינו: "וחי בהם"¹¹, ודרשו חכמים: "וחי בהם" – ולא שימות בהם¹², זהו בשאר העבירות.

וביארה הגמרא שהחויב למסור את הנפש ולא לעבוד עבודה זרה נלמד מן הפסוק: "ואהבת את ה' אלוקיך בכל נפשך"¹³, ועל ההימנעות משפיכות דמים סברה היא שייהרג ולא יעבור: "מי יימר דדמא דידך סומק טפי"¹⁴, וביאר רש"י שם¹⁵: "מי יודע

7. ובעקבותיו פירשה כן בהרחבה נחמה ליבוביץ בעיונים שלה לפרשת אמור

8. ישעיהו סא ו

9. ספר המצוות, מצוה ט'

10. סנהדרין עד א

11. ויקרא יח ה

12. יומא פה א

13. שם פב א

14. שם פב ב

15. ד"ה "מאי חזית"

שיהא דמך תביב ונאה ליוצרך יותר מדם חברך, הילכך אין לומר כאן וחי בהם ולא שימות בהן שלא התיר הכתוב אלא מתוך חביבות נפשם של ישראל וכאן שיש איבוד נפש של חברו לא ניתן דבר המלך להידחות שציוה על רציחה".

וגילוי עריות הושווה בתורה לשפיכות דמים שכך נאמר באונס נערה מאורסה: "כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה"¹⁶.

התורה ציוותה על האדם שיקדש ויפרסם את שמו של הקדוש ברוך הוא בחייו על ידי ההליכה בדרכיו וקיום מצוותיו והיא הביטוי העליון לאהבת ה', ולפיכך נצטוינו: 'וחי בהם', שתכלית החיים הם קידוש שם ה' בעולם.

אבל חיים שיש בהם עבודה זרה הרי הם היפך תכלית החיים, ואיך נוכל לומר כאן 'וחי בהם'? לפיכך נצטוה האדם למסור את נפשו ולא לעבוד עבודה זרה.

וכל מה שהתירה תורה לעבור ולא ליהרג הוא כדי לקיים חיים של אדם מישראל בעולם שימשיך ויקדש את שמו, אבל אם גזרו עליו לאבד חיים של אחר איך נוכל לומר כאן: 'וחי בהם'?

וחיים של קידוש ה' הם חיים בקדושה. שאיש ואשה שזכו שכינה ביניהם¹⁷, וה' מיחד שמו על משפחות מיוחסות שבישראל¹⁸, אבל גילוי עריות שהוא היפך הקדושה הוא סילוק חלילה של שם ה', ואם כן איך נוכל לומר על חיים של טומאה שכל כולם חילול שם ה': 'וחי בהם'?

והגמרא במסכת שבועות¹⁹ אומרת ששלוש העבירות הגדולות הללו נקראו בתורה: 'טומאה'. עבודה זרה שנאמר במוסר למולך: 'למען טמא את מקדשי'²⁰, גילוי עריות שנאמר: 'ולא תעשו מכל התועבות ולא תטמאו בכל אלה'²¹, שפיכות דמים שנאמר: 'ולא תחניפו את הארץ אשר אתם בה כי הדם הוא יחניף את הארץ ולא רץ לא יכפר

16. יומא שם על פי דברים כב כו

17. סוטה יז א

18. קדושין ע ב

19. ז ב

20. ויקרא כ ג

21. שם יח ל

לדם אשר שפך בה כי אם בדם שפכו ולא תטמא את הארץ אשר אתם ישבים בה אשר אני שכן בתוכה כי אני ה' שכן בתוך בני ישראל²².

שלושתם נקראו טומאה מפני שבכולם יש סילוק הקדושה ולפיכך מקדש ראשון חרב מפני שלושת הדברים הללו: "כי מעלת המקדש הראשון היתה ששכינה שורה בישראל, ולפיכך חורבן שלו כאשר לא היה ראוי שתשרה שכינה ביניהם, כשטימאו אותו"²³.

החלק השני של המצווה הוא אם נתכוון האנס להעבירו על אחת מכל המצוות (שלא להנאת עצמו) בפרהסייה, כלומר בעשרה מישראל, וכן בשעת השמד כשיעמוד מלך רשע ויגזור שמד על ישראל לבטל דתם או מצווה מן המצוות (פרטי ההלכות רבים ויש בהן דיעות שונות בפוסקים הלוא בספרתם). במקרים אלו חובת קידוש ה' עד כדי מסירות נפש נובעת מן הפירסום. ולכן התורה מסיימת: "המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאֱלֹקִים"²⁴. היציאה ממצרים הייתה מלווה בהודעת שם ה' בעולם ופירסומו לעיני כל העמים. ובבחירת עם ישראל שנעשתה אז נצטוו הם להיות מקדשי ה' ומודיעי שמו בעולם.

אבל הרמב"ם מונה גם חלק שלישי למצווה שאינו קשור במסירת הנפש: "כל העובר מדעתו בלא אונס על אחת מכל מצוות האמורות בתורה בשאט נפש להכעיס הרי זה מחלל את השם... וכן כל הפורש מעבירה או עשה מצווה לא מפני דבר בעולם לא פחד ולא יראה ולא לבקש כבוד אלא מפני הבורא ברוך הוא, כמניעת יוסף הצדיק עצמו מאשת רבו, הרי זה מקדש את השם"²⁵.

ומוסיף: "ויש דברים אחרים שהם בכלל חילול השם והוא שיעשה אדם גדול בתורה ומפורסם בחסידות דברים שהבריות מרננות אחריו בשבילן, ואף על פי שאינן עבירות, הרי זה חילל את השם... הכל לפי גודלו של חכם צריך שידקדק על עצמו ועישה לפני משורת הדין. וכן, אם דקדק החכם על עצמו והיה דיבורו בנחת עם הבריות, ודעתו מעורבת עמהן ומקבילן בסבר פנים יפות, ונעלב מהן ואינו עולבן,

22. במדבר לה לג

23. בספרו "נצח ישראל"

24. ויקרא כב לג

25. הלכות יסודי התורה פרק ה הלכה י

מכבד להן ואפילו למקלין לו, ונושא ונותן באמונה, ולא ירבה באורחות עמי הארץ וישיבתן, ולא יראה תמיד אלא עוסק בתורה עטוף בציצית מוכתר בתפילין, ועושה כל מעשיו לפני משורת הדין והוא שלא יתרחק הרבה ולא ישתומם, עד שימצאו הכל מקלסין אותו ואוהבין אותו ומתאוין למעשיו, הרי זה קידש את השם ועליו הכתוב אומר: 'זיאר לי עבדי אתה ישראל אשר בכ אתפאר'²⁷.

נשים לבנו שכאן מדובר על אורחות חיים והתנהלות האדם בחברה ונדרשים ממנו שלושה דברים: שיאהבו אותו וישבחו אותו ויתאו למעשיו. כלומר אין די בכך שמשבחים אדם כי אפשר לשבח אדם גדול אבל כדמות רחוקה והתורה רוצה שהוא יהיה דמות לחיקוי כלומר מתאווים למעשיו לעשות כמותו וזהו עיקר קידוש השם.

עבירה זו של חילול ה' תמורה היא עד מאוד עדי שאמרו רבותינו שאין לה כפרה עד המיתה. וכך כתב הרמב"ם: "המחלל את השם אף על פי שעשה תשובה והגיע יום הכיפורים והוא עומד בתשובתו, אינו מתכפר לו כפרה גמורה עד שימות אלא תשובה ויום הכיפורים ויסורין שלושתם תולין ומיתה מכפרת שנאמר: 'ונגלה באזני ה' צבאות אם יכופר לכם עד תמתון'²⁸.

ולמרות הדברים הקשים הללו מצינו אצל שניים מגדולי ישראל שכתבו מרפא לחטא החמור הזה. כך כותב רבנו יונה: "וגם לחולי הזה, אף על פי שאין לו מרפא על דרך שאר העוונות, ימצא לו מרפא אם יעזרהו השם יתברך לקדש תורתו נגד בני אדם... וסר עוונו ברוב גודל כשרון המעשה שהוא בהפך מן המעשה אשר נואל ואשר חטא בו... כי יש לו רפאות תעלה אם יקדש את השם תמיד. עוד תמצא לו כפרה בהגיונו תמיד בתורה ויגיעתו בה... והנה כח התורה רפואה לכל מכה נחלה מאוד על כן כתוב: 'מרפא לשון עץ חיים'²⁹."30

26. ישעיהו מט ג

27. שם הלכה יא

28. ישעיהו כב יד

29. משלי טו ד

30. בספרו "שערי תשובה"

לא כפרה רגילה יש כאן, שהרי הגמרא אמרה שלא יכופר העוון עד המיתה, אלא נמחל לו מפני שביטל את תוצאות מעשיו הראשונים והחליפם במעשים המקדשים את שמו בעולם ובכך תיקן את אשר עיוות וקיים את תכלית חייו של האדם בעולמו.

להיות יראת השם על פנינו לבלתי נוזטא, כלומר
שנירא ביראת עונשו ולא יהיה לבבנו בלי מגור
אליו כל היום,

ועל זה נאמר את ה' אלוקיך תירא...
ונונהגת בכל מקום, ובכל זמן ובכל מין האדם
וזאת אזזת מן המצוות התמידיות על האדם שלא
יפסיק זיובן מעל האדם אפילו רגע אזזד...

(ספר הזנוך מצוה ת"ל, מצוות יראת השם)